

Menneisyyden kaikuja ja audioarkkitehtuuria: kuulokulmia äänimaisemiin

AMPUJA, OUTI & KAARINA KILPIÖ (2005; toim.). *Kuultava menneisyys. Suomalaista äänimaiseman historiaa*. 337 s. Historia mirabilis 3. Turun historiallinen yhdistys, Turku.

Outi Ampuja ja Kaarina Kilpiö ovat toimittaneet suomalaista äänimaisematutkimusta esittelevän artikkelikokoelman, jossa kaksitoista eri tieteenalojen tutkijaa tarkastelee menneiden aikojen äänimaisemia ja niiden muuttumista yhteiskunnallisten muutosten kontekstissa. Johdantoluvussa toimittajat kertovat äänimaisematutkimuksen perinteestä. Alan pioneerina pidetään kanadalaisista säveltäjä ja kirjailija R. Murray Schaferia, joka lanseerasi äänimaiseman käsitteen 1960-luvun lopulla. Toimittajat toteavat tutkimuksen rantautuneen Suomeen, erityisesti Tampereen ja Turun yliopistojen etnomusikologien keskuuteen, 1980-luvun loppupuolella. Suomalaisissa äänimaisematutkimuksissa ovat heidän mukaansa korostuneet erityisesti etnografiset ja kulttuurintutkimukselliset ”kuulokulmat” (kuulokulmalla tekijät ovat korvanneet systemaattisesti näkökulman käsitteen). Toistaiseksi laajimmaksi suomalaisiksi projektiksi he mainitsevat Suomen Akatemian rahoittaman *Acoustic Environments in Change* -hankkeen, joka on jatkanut Schaferin *World Soundscape Projectin* jäljillä eurooppalaisten maalaiskylien äänimaisemien tutkimista. Monet kyseisen suomalaishankkeen tutkijat ovat osallistuneet myös tämän artikkelikokoelman kirjoittamiseen.

Kirja koostuu itsenäisistä artikkeleista, mikä tekee kirjasta monipuolisen, mutta samalla myös hajanaisen. Tekstien kirjoittajien ajallisesti 1600-luvun äänekkaiden riittien (esimerkiksi karjan uloslaskuloitsujen) tulkinnaista digitaalisen simulacrumin pohdintaan. Digitaalinen simulacrum viittaa tilanteeseen, jossa käsityksemme äänestä on syntynyt sen simulaatiosta (esimerkiksi pistoolin ääneksi mielletään elokuvista opittu kumea jyrähdys, ei suinkaan aidon pistoolin tuottama terävä räjähdys). Alueellisesti artikkeleissa liikutaan Suomen lisäksi myös suomalaissiirtolaisten Kanadan länsirannikolle perustamassa Sointulan yhteisössä, smoolantilaisessa pienteollisuuskylässä sekä pohjoisitalialaisessa kylässä. Mukana on sekä maaseutu- että kaupunkiympäristöön liittyviä artikkeleita. Kuulokulmiltaan kirjoitukset vaihtelevat kuvailevista aineistojen esittelyistä tai tietyn historiallisen kehityksen kirjaamisesta teoreettisempiin ja metodologialla syvällisemmin pohtiviin esityksiin. Koin äänimaisemista kiinnostuneena lukijana antoisimmiksi ne artikkelit, joissa esiteltävää ilmiötä lähestytään teoreettisen orientaation kautta. Koska äänimaisematutkimuksen perinne on suhteellisen lyhyt, teoreettis-metodologinen pohdinta on erityisen tarpeellista. Sen kautta äänimaisematutkimus voisi saada uusia innostuneita harrastajia myös maantieteilijöistä. Tämän vuoksi esittelen tarkemmin artikkelit, joiden lukeminen herätti eniten maantieteilijän mielenkiintoa.

Helmi Järviluoma käsittelee artikkelissaan *Äänimaisema ja sosiaalinen muisti* muistin käsitettä sekä kartoittaa äänimuistojen tutkimisen teoreettis-metodista ongelma- kenttää. Hän erittelee ja vertailee ansiokkaasti sosiaalisen, kollektiivisen ja kulttuurisen muistin käsitteitä.

Kollektiivinen muisti voidaan käsittää arkielämän yleiseksi maamerkeiksi, jotka koostuvat ”yksilöllisten muistelu- sten jaetuista sosiaalisista viitekehysistä” (s. 72), mikä Järviluoman mukaan erottaa kollektiivisen muistin kansallisesta muistista. Kansalliseen muistiin liittyy pyrkimys arkielämän muistojen koostamiseen yhtenäiseksi juoneksi, kun kollektiivinen muisti tarjoaa yksilöllisille muistoille ”vain suuntaviittoja, jotka saattavat johtaa useisiin narratiiveihin” (s. 73). Kollektiivisen ja sosiaalisen muistin määrittelyssä Järviluoma päätyy Barbara Misztalin käsitysten kannalle, joissa ei tehdä eroa näiden kahden käsitteen välille, vaan korostetaan sitä, kuinka kollektiivinen tai sosiaalinen muisti on ryhmän representaatio omasta menneisyydestään ja kuinka se antaa sisältöä ryhmän identiteetille. On tärkeä huomata, kuinka kollektiivinen muistikaan ei ole koskaan yksinäinen, vaan sisältää monia yksittäisiä ja keskenään risteileviä muistoja. Mistal onkin Järviluoman mukaan tuonut esiin intersubjektivistisen, yksilöiden välisen näkökulman sosiaalisen muistin käsitteeseen. Myös kulttuurisen muistin käsitteestä tutkijoilla on keskenään erilaisia näkemyksiä, joita Järviluoma esittelee artikkelissaan. Hän päätyy lukemaan kulttuurisen muistin yhdeksi kollektiivisen muistin alalajiksi, ei erilliseksi käsitteeksi.

Järviluoman artikkeli on myös metodiikaltaan mielenkiintoinen. Empiirisenä aineistona hän käyttää ruotsalaisessa Skruvin kylässä tehtyä neljän kyläläisen ryhmähaastattelua, jossa haastateltavat muistelevat ja rakentavat kylänsä menneisyyden äänimaisemaa. Ryhmähaastattelu vaikuttaa erinomaiselta tavalta pyrkiä lähestymään kollektiivisen ja kulttuurisen muistin sisältöjä sekä muistojen tuottamistapaa. Tutkija kiinnittää erityistä huomiota ajan organisoitumiseen menneen ja nykyisen välillä haastattelun kuluessa. Yleisimpänä puhutapana haastattelussa oli vertailu menneiden ja nykyisten tapahtumien välillä niin, etteivät informanit kiinnittäneet mitään erityistä huomiota kuulokulman vaihdoksiin. Järviluoman havainnon mukaan kollektiivisen muistamisen rinnalla mielenkiintoista on myös kollektiivinen huonomuistisuus tai toisin muistaminen. Tämä tuo esiin sen tärkeän seikan, kuinka muistot ovat aina kerroksellisia, eivätkä esimerkiksi menneisyyden paikat koskaan täysin vastaa niistä muodostettuja muistin paikkoja.

Muistihaastattelujen lisäksi Järviluoma kertoo artikkelissaan toisesta tutkimushankkeesta käytetystä menetelmästä, jossa haastateltaja kävelee haastateltavan kanssa yhdessä jälkimmäisen valitsemaa mielireittiä. Kävelyn aikana haastateltava kertoo itselleen tärkeistä, reitin varrelle liittyvistä menneistä äänimaisemista ja näin syntyy mielenkiintoista paikkaan sidottua muisteluaineistoa. Tämä menetelmä tuo äänimaisemien tilallisen ulottuvuuden vahvasti esiin ja menetelmä kuulostaisi mielenkiintoiselta toteutettavaksi myös maantieteellisissä äänimaisematutkimuksissa.

Outi Ampuja käsittelee artikkelissaan *Kohti keino- tekoista äänimaisemaa* modernia äänimaisemaa, sen muuntelua sekä äänimaiseman suunnittelua osana kaupunkisuunnittelua. Historiantutkijana Ampuja korostaa, kuinka äänimaisematutkimuksessa tarvitaan kulttuurintutkimuksellisten lähestymistapojen rinnalla äänimais-

mien muutosten sitomista osaksi laajempaa yhteiskunnallista kontekstia. Keinotekoisien äänimaiseman käsitteen avulla kirjoittaja korostaa äänimaisemissa tapahtuneita laadullisia ja määrällisiä muutoksia nimenomaan modernisaation myötä tapahtuneina seurauksina. Hän kirjoittaa myös siitä, kuinka keinotekoisien äänimaiseman käsitteeseen sisältyy itsessään luonnon ja kulttuurin vastakainasettelu: keinotekoisien olemassaolo edellyttää luonnollisen olemassaoloa. Ampuja erittelee hiljaisuudelle ja melulle annettuja merkityksiä ja korostaa sitä, kuinka luonto käsitetään sosiaalisena konstruktiona. Hän toteaa, kuinka muokkaamalla luontoa ihmiset siirtävät luonnon asteittain osaksi yhteiskuntaa, jolloin luonnosta tulee ympäristö.

Ampuja kirjoittaa myös ei-paikoista, joiksi hän määrittelee modernin sivilisaation ”kuona-alueet”, joissa ”kuukaan ei halua käydä, oleskella eikä asua vapaaehtoisesti” (s. 201). Esimerkkinä ei-paikoista hän mainitsee radioaktiivisesti saastuneet alueet. Myös meluisat alueet Ampuja määrittelee ei-paikoiksi. Tämä ei-paikan käsitteen käyttö eroaa esimerkiksi Marc Augén (1995) ei-paikan käsitteestä tai Edward Relphin (1976) paikattoman paikan käsitteestä. Sekä Augé että Relph ovat liittäneet käsitteisiinsä ajatuksen paikan ainutlaatuisuuden puuttumisesta, paikan identiteettitömyydestä, mikä ei käsittäkseni tule esiin Ampujan määrittelemässä ei-paikassa. Toisaalta Ampujan käsite toimii hyvin, jos paikka määritellään humanistisen maantieteen mukaan tofophilisten tuntemusten kohteeksi, sijainniksi, johon liittyy henkilökohtaisia ja nimenomaan positiivisia tuntemuksia. Tämän vastakohtana ei-paikka sisältäisi negatiiviset tuntemukset. Paikan käsitteen tutkijat ovat kuitenkin usein korostaneet, kuinka paikka sisältää positiivisen tofophilian lisäksi myös tofobisia tuntemuksia, paikan pelkoa.

Anni Ranta kirjoittaa artikkelissaan *Kulutuksen soivat kulissit* taustamusiikista ja audioarkkitehtuurista. Hän tekee mielenkiintoisen katsauksen Muzak Corporationin sekä suomalaisten taustamusiikkia tuottavien yritysten toimintaan. Vuonna 1934 Yhdysvalloissa perustettu Muzak Corporation otti käyttöönsä jo toisen maailmansodan aikana aseteltujen työläisten aktivoimiseksi kehitetyn, behavioristiseen ajatteluun perustuvan tekniikan, jolla aistiärsykkeiden avulla pyrittiin kohottamaan kuuntelijoiden vireystasoa. Muzak on pyrkinyt laboratorioissaan tutkimaan, miten musiikin tempo, rytmi ja melodia vaikuttavat ihmisten mielialaan ja ostoskäyttäytymiseen. Muzak lähetti alun perin musiikkilähetyksiä neljällä kanavalla, joista yksi lähetti taustamusiikkia ravintoloihin, toinen baareihin ja grilleihin, kolmas tavarataloihin ja neljäs koteihin.

Muzakin toimintaperiaatteista ja moraalista on Rannan mukaan käyty laajaa keskustelua etenkin 1960-luvulla, jolloin yhtiö vetäytyi Euroopan markkinoilta. Myöhemmin yhtiö on lisännyt tuotevalikoimaansa myös videokuvan lähettämisen, minkä jälkeen on alettu puhua audioarkkitehtuurin lisäksi myös videoarkkitehtuurista.

Tarkastellessaan liiketiloihin tuotettuja äänimaisemia Ranta toteaa, kuinka viime aikoina on siirrytty instrumentaalisen taustamusiikin käytöstä lähes pelkästään niin sanottuun *foreground-musiikkiin* eli populaarimusiikin kappaleisiin, joiden alkuperäisesityksiin tuotantoyhtiö ostaa oikeudet ja käyttää niitä joko sellaisinaan tai pienin muutoksin editoituina. Muutoksilla pyritään saamaan musiikki paremmin taustamusiikiksi soveltuvaksi.

Rannan mukaan taustamusiikilla on neljä erilaista tehtävää liiketilassa. Ensinnäkin sillä halutaan peittää tai naamioida tilassa olevia muita ääniä ja sen avulla halutaan tuoda asiakkaille yksityisyyden kokemuksia puolijulkiseen tilaan. Toiseksi musiikilla on tarkoitus luoda tunnelmaa ja parantaa viihtyvyyttä. Kolmanneksi musiikki toimii tilan sisäisenä äänimainontana, jolla tuetaan brändejä ja lisätään asiakkaiden ostohalukkuutta. Neljänneksi Ranta mainitsee musiikin käytön tilan rajaamisen: esimerkiksi kauppakeskuksissa eri liikkeiden omat äänimaisemat merkitsevät kuulijoille reviriön rajoja.

Kirjan päättää Noora Vikmanin mielenkiintoinen artikkeli *Ikkunaluukkuja äänimaisemaan – äänimaiseman rytmikasta ja kulttuurisista tavoista*, jossa kirjoittaja pohtii sitä, miten kuulolla aistittua jäsennetään suhteessa aikaan. Artikkelin perustuu pohjoisitalialaisen Cembran kylän äänimaiseman rytmisen vaihtelun tutkimiseen. Vikman korostaa, kuinka kulttuurisen äänimaisematutkimuksen tarkoituksena on tuoda esiin ääniympäristöjen tapahtumien dynaamista luonnetta ja etsiä ääniin ja niiden kokemiseen liittyviä suhdeverkostoja. Erityisenä mielenkiinnon kohteena kirjoittajalla on äänimaisemiin liittyvät rytmit. Vikman kirjoittaa osuvasti: ”Yhdyskuntasuunnittelun määräävänä lähtökohtana on kiihtyvä kilpailu tilasta, yhä enenevässä määrin myös akustisesta tilasta. Siksi kaupunkisuunnittelussa akustinen rytmittäminen on yhtä tärkeä elementti kuin desibelimittaus. Ja siksi rytmistä kannattaa puhua” (s. 319).

Kokonaisuudessaan – hajanaisuudesta huolimatta – *Kuultava menneisyys* tarjoaa mielenkiintoisen lukumatkan äänimaiseman muutoksiin ja erityisesti äänimaisematutkimuksen metodisiin kysymyksiin. Kirjan artikkeleissa käytetään monia oivaltavia käsitteitä, joita toivoakseni tulevaisuudessa voidaan soveltaa myös maantieteellisessä äänimaisematutkimuksessa.

KIRJALLISUUS

- Augé, M. (1995; alkuperä. 1992). *Non-places. Introduction to an anthropology of supermodernity*. 122 s. Verso, Lontoo.
Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. 156 s. Pion, Lontoo.

SIRPA TANI

*Soveltavan kasvatustieteen laitos,
Helsingin yliopisto*